

Gornyak O. V.

Odessa I. I. Mechnikov National University

STRUCTURAL SHIFTS IN THE ECONOMY AND THE MODERN ENTERPRISES DEVELOPMENT

Summary

This article examines the economy structural changes impact on the modern enterprises activity. Such factors as globalization, information technology, Internet, that radically changed the traditional enterprise and led to the appearance and new company development, that differs from them by qualitatively new features are highlighted.

Key words: globalization, information technology, the Internet, the company, the new firm.

УДК [631.15:338.58]:633/635

Гриб С. В.

Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ У РОСЛИННИЦТВІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті представлений аналіз стану та структури витрат рослинництва сільськогосподарських підприємств Харківської області. Досліджено тенденції зміни витрат за окремими сільськогосподарськими культурами. Визначено перспективні умови формування витрат.

Ключові слова: витрати, рослинництво, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Функціонування підприємств забезпечується безперервним споживанням різноманітних ресурсів, вартість яких акумулюється в єдиному понятті витрат. В умовах усталених технологій вирощування сільськогосподарських культур важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є підвищення економічної ефективності витрат, яке досягається, з одного боку, за рахунок зростання результативних показників виробництва, з іншого, за рахунок скорочення витрат. Скорочення витрат а також формування оптимальної їх структури дозволяє за інших рівних умов отримувати більші прибутки у складі сформованої ринком ціни, і, відповідно, забезпечує більші фінансові можливості відносно інших підприємств для подальшого розвитку. Досягнення зазначених переваг ґрунтується на результатах аналізу витрат, що склалися в попередніх періодах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом всього часу існування в суспільстві товарно-грошових відносин витрати привертають увагу науковців. Свого часу сутність категорії витрат досліджували А. Сміт [7], К. Маркс [5]. В сучасних умовах ця категорія стала об'єктом наукового інтересу таких вчених як Ю.С. Цал-Цалко [8], К.П. Янковский [11], В.Г. Андрійчук [2], І.В. Охріменко [6], Н.В. Ульяновченко [10], Д.В. Шиян [10], Ю.С. Герасименко [3] та інших. В більшості наукових досліджень пов'язаних з управлінням та обліком витрат складовим елементом є дослідження їх динаміки та структури.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нестабільність умов функціонування сільськогосподарських підприємств, наявність значної кількості факторів, що впливають на сільськогосподарське виробництво різноспрямовано та непропорційно, зумовлюють актуальність подальших досліджень в рамках проблеми з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку економіки України.

Мета статті. Встановлення сучасних тенденцій змін розміру та структури витрат у рослин-

ництві сільськогосподарських підприємств Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Одне з провідних місць в рішенні проблем ефективного розвитку рослинництва займає управління витратами. Від рівня витрат залежить як загальний результат діяльності підприємства, так і рівень рентабельності окремих видів продукції. Витрати показують в що обходиться виробництво рослинницької продукції конкретному підприємству, в показниках витрат знаходяться відображення різні складові господарської діяльності підприємств: ефективність використання виробничих ресурсів, стан технології й організації виробництва, впровадження досягнень науки й передового досвіду, рівень управління виробництвом.

В узагальненому вигляді аналіз витрат передбачає послідовне виконання таких завдань:

- 1) визначення мети аналізу;
- 2) визначення кола показників для аналізу;
- 3) формування інформаційної бази;
- 4) застосування методів економічного аналізу;
- 5) формулювання висновків.

Детальний аналіз динаміки та структури витрат на виробництво та реалізацію продукції є необхідним елементом забезпечення ефективності управління. Такий аналіз дозволяє визначити об'єкти управлінського впливу з метою підвищення ефективності. Виходячи з цього, мета аналізу витрат діяльності підприємств полягає в інформаційному забезпеченні та всебічній оцінці показників витрат і в оптимізації та обґрунтуванні управлінських рішень стосовно їх подальшої раціоналізації.

Економічна категорія витрат доволі різнопланова, є об'єктом дослідження різних наук, тому в її трактуванні є певні відмінності – від загальноекономічного розуміння витрат як використання живої та уречевленої праці на виробництво продукції [7, с. 95; 5, с. 207; 11, с. 66] до бухгалтерського підходу, який визначає витрати з позиції впливу на зміну вартості майна підприємства [1; 8, с. 17].

З точки зору економічного аналізу більш обґрунтованими є ті визначення витрат, що пов'язують їх з конкретним витрачанням ресурсів [4, с. 16].

Цей підхід зумовлює потребу в виокремленні конкретних показників витрат, що придатні для моніторингу та аналізу. До числа таких показників можна віднести собівартість продукції. Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку її виробництва, виготовлення і збут. [9, с. 455] Собівартість пов'язується з конкретно калькуляційною одиницею – одиницею або партією продукції, видом продукції, конкретним замовленням, обсягом виробництва.

У залежності від охоплення етапів процесу виробництва та реалізації продукції розрізняють показники виробничої та повної собівартості.

Витрати як загальна категорія можуть бути співвіднесені як з продукцією так і з певними процесами або з часовим періодом. Так, наприклад, витрати на основне виробництво включають прямі витрати в галузі рослинництва за календарний рік з 1 січня до 31 грудня звітного року.

Основними джерелами інформації для аналізу витрат на виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції є дані первинної облікової документації та форма статистичної звітності № 50 с.-г. «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за рік», яка узагальнює розрахунки по закриттю операційних рахунків, заключний Баланс та облікові регістри. Аналіз на базі первинної облікової документації є доцільним при роботі з окремими підприємствами. Виявлення загальних тенденцій розвитку підприємств галузі пов'язане з обробкою узагальнених показників, що представлені в формі статистичної звітності.

Таким чином, дослідження, результати якого представлені нижче, проводилось за даними статистичної звітності бази Міністерства аграрної політики та продовольства України без урахування спеціалізації підприємств. В дослідження включені витрати господарюючих суб'єктів всіх організаційно-правових форм.

Перед усе, необхідно відзначити, що загальна сума витрат збільшилась за період з 2010 до 2013 рр. на 78,06% (що видно з таблиці 1).

Безперечно, це збільшення відбувалось на фоні інфляційних процесів. Так, за даними державної

служби статистики України, індекси цін за 2011-2013 рр. в сукупності склали по продукції нафтопереробки 107,43%, по виробництву електроенергії 138,9%, по продукції хімічної промисловості (яку сільгоспідприємства споживають у вигляді мінеральних добрив) 113,52% [12].

Врахувати вплив цінового фактора на динаміку витрат можна за допомогою сукупного індексу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, який представляє собою середньозважену величину з індексів цін виробників промислової продукції та продукції сільськогосподарського походження, що використовуються в сільському господарстві, індексів тарифів на послуги, які надаються сільськогосподарським товаровиробникам, та оплати праці в сільському господарстві.

Рівень сукупного індексу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у грудні 2011 р. порівняно з 2010 р. становив 117,0%, у т. ч. індекс цін на матеріально-технічні ресурси промислового походження, що використовуються в сільському господарстві, склав 118,6%. У грудні 2012 р. рівень сукупного індексу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції порівняно з 2011р. становив 106,8%, у т.ч. індекс цін на матеріально-технічні ресурси – 107,7%. У 2013 році ці показники склали 101,00% та 99,7% відповідно [12]. Таким чином, у 2013 році склалися найбільш сприятливі умови для сільськогосподарських виробників, оскільки зростання цін на ресурси були мінімальним.

Відповідно, з урахуванням індексу цін реального зростання витрат було не таким інтенсивним і склало близько 50%. Однак загальна тенденція до зростання все одно присутня.

Необхідно відзначити, що тенденція зростання витрат склалась в аграрних підприємствах давно. Так, тенденцію зростання виробничої собівартості в рослинництві в різні періоди в рамках своїх досліджень відзначали В.Г. Андрійчук [3], І.В. Охріменко [6], Н.В. Ульяновченко [10], Ю.С. Герасименко [3] та інші.

Витрати на виробництво продукції рослинництва можуть зростати або зменшуватися в за-

Таблиця 1

Динаміка собівартості виробництва продукції рослинництва в цілому та окремих сільськогосподарських культурах в підприємствах Харківської області у 2010-2013 рр.

Харківська область	2010*	2011*	2012*	2013**	Темпи росту, %		
					2011 р./ 2010 р	2012 р./ 2010 р	2013 р./ 2010 р
Виробнича собівартість виробленої продукції, млн. грн.	2863,55	3105,11	4973,91	5098,8	108,44	173,70	178,06
Виробнича собівартість окремих сільськогосподарських культур, млн. грн.:							
- пшениці	327,04	992,76	989,48	1754,6	303,56	302,56	536,51
- цукрових буряків	166,44	217,44	163,58	78,3	130,64	98,28	47,04
- сояшника	786,59	974,78	1318,36	1711,9	123,92	167,60	217,64
Вироблено продукції, тис. т							
- пшениці	289,7	1152,1	781,4	1674,2	397,69	269,73	577,91
- цукрових буряків	386,0	742,4	605,3	257,7	192,33	156,81	66,76
- сояшника	497,91	658,6	653,9	964,5	132,27	131,33	193,71
Виробнича собівартість 1 ц окремих сільськогосподарських культур, грн.:							
- пшениці	112,9	86,2	126,6	104,8	76,35	112,13	92,83
- цукрових буряків	43,1	29,3	27,0	30,4	67,98	62,65	70,53
- сояшника	158,0	148,0	201,6	177,5	93,67	127,59	112,34

*За даними статистичної бази Міністерства аграрної політики України [12]

**За даними Головного управління статистики у Харківській області [13]

лежності від об'єму спожитих трудових або матеріальних ресурсів, рівня техніки, організації виробництва та багатьох інших факторів. Однак динаміка витрат сама по собі не є показовою, вона не дає розуміння, наскільки доцільним було це зростання. Основною метою збільшення витрат має бути збільшення результату, тому доцільним є порівняння динаміки зміни витрат та виробництва окремих видів сільськогосподарських культур: пшениці, цукрового буряку та соняшника. Ці культури є найбільш значимі для регіону: посівні площі пшениці у 2012 році займали близько 22% (21,86%), соняшника близько 24% посівних площ Харківської області. Чисті доходи відповідно склали 21,3% та 40,9% в загальній сумі доходів сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону. Що стосується цукрового буряку, то незважаючи на те, що посівні площі під нього займають всього 1,4% від загальних посівних площ Харківської області, вони складають близько 30% посівних площ цукрового буряку України.

Результати аналізу такі:

– по пшениці темпи росту витрат підсумком за період були нижчими, ніж темпи росту виробленої продукції в центнерах, внаслідок чого витрати на 1 ц. зменшились з 112,9 грн. до 104,8 грн. З урахуванням індексу цін тенденція не змінюється. В окремі періоди дослідження зміни були різноспрямованими. У 2011 році спостерігаємо збільшення загальної суми виробничих витрат і зменшення виробничої собівартості 1 ц. продукції, а у 2012 році – зменшення витрат і збільшення виробничої собівартості 1 ц. продукції. При суттєвому зростанні витрат у 2013 році (на 77,3%) за рахунок збільшення посівних площ та високої урожайності було досягнуто суттєвого зменшення виробничої собівартості 1 ц. пшениці (-17,2%).

– по цукровому буряку за період витрати зменшились на 88,14 млн. грн., а обсяг виробленої продукції зменшився на 128,3 тис. тонн. Внаслідок переважаючих темпів зниження витрат відносно темпів зниження обсягів виробництва витрати на 1 ц. зменшились з 43,19 грн. до 30,4 грн. З урахуванням індексу цін тенденція не змінюється. При цьому варто відзначити зростання обсягів виробництва цукрових буряків у 2011-2012 роках. Це було наслідком збільшення посівних площ відносно 2010 року та високої урожайності культур в ці роки.

– по соняшнику темп росту витрат перевищував темп росту обсягу виробленої продукції (217,64% та 193,71% відповідно), що привело до збільшення витрат на 1 ц з 158 до 177,5 грн. З урахуванням індексу цін тенденція не змінюється. Вирощування урожаю 2013 року виявилось дорожчим за минулорічний, однак і результати виявились вищими.

Таким чином, ми бачимо, що по розглянутих культурах зміна витрат зумовила зростання результату, що можна розцінювати як позитивну тенденцію.

Витрати за своїм змістом є різнофункціональними, це зумовлює необхідність дослідження складу та структури витрат. Групування витрат за елементами витрат залежно від господарського призначення показує, з яких витрат складається собівартість окремих видів сільськогосподарської продукції, дає змогу проаналізувати структуру витрат на виробництво окремих продуктів і виявити резерви зниження витрат на одиницю продукції.

Витрати групують за такими елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація осно-

вних засобів та нематеріальних активів, інші витрати. Таке групування є нормативно прийнятим [1], що забезпечує порівнянність показників в процесі аналізу як окремих господарств однієї галузі, так і підприємств різних галузей.

За результатами аналізу структури витрат рослинництва сільськогосподарських підприємств Харківської області по роках можна відзначити, що структура витрат є достатньо сталою (рис. 1).

Рис. 1. Структура витрат продукції рослинництва підприємств Харківської області у 2010–2012 рр.

Чіткі тенденції також не простежуються, оскільки у 2011 та 2012 роках зміни за окремими елементами були різноспрямованими.

Так, сума витрат на оплату праці у 2011 році зменшилася, а у 2012 році збільшилася, а в структурі витрат відбувалося постійне зменшення цього елемента. Зміни були пов'язані з такими чинниками.

По-перше, зі зміною чисельності працівників. У 2011 році кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві у рослинництві зменшилась на 2524 особи (це 14,6%). А у 2012 році чисельність працівників збільшилась не просто до рівня 2010 року, а перевищила цей рівень на 382 особи (приріст відносно 2010 року склав близько 2%).

Збільшення витрат на оплату праці у 2012 році пов'язане, також, з щорічним підвищенням мінімальних соціальних стандартів та гарантій, які є орієнтиром при встановленні заробітної плати. Так, за період з 2010 по 2012 рік витрати на оплату праці зросли на 41,5%, а мінімальна заробітна плата зросла на 30,5%.

Матеріальні витрати змінювались стабільно у бік збільшення, однак їх питома вага в загальній сумі витрат у 2011 році збільшилась на 4,8 процентні пункти, а у 2012 році зменшилась на 0,8 процентних пункти та склала 67,4%. Незважаючи на зазначені коливання, найбільша питома вага в структурі витрат припадає саме на матеріальні витрати.

У складі матеріальних витрат найбільш суттєвими були витрати на мінеральні добрива: 14,4% у 2010 році, 15% у 2012 році (13,4% з урахуванням інфляції), насіння та посадковий матеріал: 13,3% у 2010 році, 12,9% у 2012 році (12,18% з урахуванням інфляції) а також пальне й мастильні матеріали: 13,6% у 2010 році, 12,9% у 2012 році (близько 13% з урахуванням інфляції). Суми витрат за цими елементами постійно зростали, а ось питома вага витрат на мінеральні добрива та на пальне і мастильні матеріали у 2011 році збільшувалась до 18,8% та 15,5% відповідно, з подальшим зменшенням у 2012 році. Знов таки, ці коливання значною мірою зумовлені індексом цін на продукцію відповідних галузей. У порівня-

них цінах коливання питомої ваги цих елементів витрат були не такими суттєвими: питома вага витрат на мінеральні добрива складала 16,9%, витрат на пальне і мастильні матеріали 13,49%.

Значна питома вага зазначених елементів матеріальних витрат є виправданою, і зберігається на приблизно однаковому рівні протягом, як мінімум, п'яти років. Прийнято вважати добрива одним з найефективніших та швидкодіючих факторів підвищення урожайності сільськогосподарських культур та поліпшення якості продукції. Динаміка внесення добрив у сільськогосподарських підприємствах України порівняно з 1990 роком суттєво скоротилась [10, с. 57], що часто розглядається як негативна тенденція, однак, необхідно враховувати зміну якості добрив, рівень накопичення добрив у ґрунтах, зміну структури посівних площ, зміну технологій їх використання (спосіб внесення) тощо.

Традиційно високою є питома вага витрат на насіння та посадковий матеріал. За цією статтею витрат враховується вартість насіння та посадкового матеріалу незалежно від джерел придбання. Збільшення витрат було зумовлене збільшенням площ сільськогосподарських угідь на 3,3%. Індекс цін на сільськогосподарську продукцію за період склав 122,2%.

Необхідно відзначити, що структура витрат виробництва продукції рослинництва підприємств Харківської області суттєво не відрізняється від структури витрат по Україні в цілому та є приблизно схожою для підприємств різних організаційно-правових форм. Хоча спостерігаються й певні відмінності. Так, у фермерських господарствах є меншою питома вага оплати послуг і робіт виконаних сторонніми організаціями, а також питома вага витрат на оплату праці. А питома вага інших витрат, включаючи оренду, є більшою за середні показники по області та відносно акціонерних товариств. Також фермерські господарства витрачають більше на запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали. Акціонерні товариства та ТОВ в структурі мають більшу питому вагу витрат на оплату праці.

Прогнози на 2014 рік базуються як на аналізі досягнутих результатів, так і спираються на експертні оцінки розвитку економіки на майбутній період. З одного боку, рекордні кількісні показники роботи агросектору не забезпечили настільки ж позитивну фінансову динаміку. Рентабельність виробництва зерна, яка в 2011 році становила понад 25%, в 2012-му – 15%, за підсумками 2013-го знаходиться в межах 0,5%. Рентабельність виробництва зерна в 2013 році скорочувалася через падіння цін на зерно в другому півріччі, яке, в свою чергу, сталося з причини збору рекордно великих врожаїв у всьому світі. Аналогічне падіння рентабельності відзначалось і по соняшнику (з 70,7% у 2011 році до 61,4% у 2012 році і до 35,5% у 2013 році) і по цукровому буряку (з 19,2% у 2011 році до 15,9% у 2012 році і до 2,0% у 2013 році). Таким чином, сільськогосподарські підприємства мають обмежені можливості фінансування робіт для забезпечення майбутніх урожаїв.

З іншого боку, можна очікувати зростання за більшістю статей витрат через невирішеність питань щодо вартості природного газу, мінливості валютних курсів в країні та інші чинники. За даними державної служби статистики України, у січні-квітні 2014 р. порівняно з відповідним періодом минулого року витрати на виробництво

сільськогосподарської продукції зросли на 1%, в т. ч. на матеріально-технічні ресурси промислового виробництва – на 2,6%. Разом з тим, у квітні 2014 р. в порівнянні з попереднім місяцем зростання витрат склало у середньому 12,6%, при цьому на виробництво рослинницької продукції + 12,8%, тваринницької + 12,2%.

Найбільше за квітень місяць зросли ціни і витрати сільгоспідприємств на нафтопродукти – на 17,2% та мінеральні добрива – на 16,6%. Також значно збільшилися витрати аграріїв на сільгоспмашини та обладнання – на 6,6%, запчастини до автомобілів і двигунів – на 10,1%. При цьому зростання витрат на оплату праці в галузі склало 5,2%.

Тобто спостерігаємо вже фактичні зміни за найбільш вагомими елементами витрат у виробництві рослинницької продукції. При цьому експертні очікування були більш оптимістичними. Якщо, наприклад, на початку року експерти сподівались на отримання хімічними підприємствами природного газу за цінами нижчими порівняно з минулим роком, що мало б вплинути на собівартість виробництва мінеральних добрив у бік зменшення, то на поточний момент часу, навпаки, спостерігаємо зростання цін на мінеральні добрива. Так, ціна на найбільш поширене добриво – аміачну селітру – з початку року зросла із 2800-2900 до 3280-3500 грн./т. Збільшення склало в середньому + 15%.

Відповідно, є два варіанти впливу цих тенденцій на витрати сільськогосподарських підприємств. Перший варіант передбачає, що при збереженні технологій витрати сільськогосподарських підприємств на мінеральні добрива будуть зростати. Другий варіант передбачає, що збільшення цін посилять фінансовий дефіцит, призведе до економії на технологіях і – як наслідок – до зменшення валу зерна. Відповідно, можливе відносне скорочення витрат сільськогосподарських підприємств на добрива.

Вартість посівного матеріалу в цілому може виявитись нижчою відносно попередніх років через великі врожаї 2013 року. Деякі господарства вимушені збувати зерно в несприятливих для них цінових умовах через те, що їм не вистачало обігових коштів, щоб закінчити збиральну кампанію та закупити нове насіння для посіву озимих.

У результаті дії зазначених факторів підприємства будуть економити на посівному матеріалі, добривах та засобах захисту рослин, внаслідок чого урожай 2014 може бути менший за очікування. Якщо минулого року сільськогосподарські підприємства здійснювали максимальні вкладення в підготовку ґрунту та посівного матеріалу, розраховуючи на високий врожай, то в новому році будуть економити на добривах та насінні. Відтак, будуть звертати увагу на дешевший вітчизняний посівний матеріал та відмовлятися від інтенсивних технологій.

У результаті істотного подорожчання усіх складових елементів собівартості, насамперед витрат на мінеральні добрива та паливно-мастильні матеріали, а також внаслідок диспаритету цін сільськогосподарські підприємства в перспективі будуть отримувати збитки.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки, можна відзначити наступне. По-перше, протягом часу витрати сільськогосподарських підприємств збільшуються, що є передумовою збільшення результату діяльності. По-друге, на зміну витрат суттєвий вплив вчиняє індекс цін, який необхід-

но враховувати при виявленні дійсних тенденцій змін. По-третє, тенденції змін витрат та їх ефективності на майбутні періоди визначаються перспективами розвитку економіки в цілому та окремих галузей зокрема. Об'єктом особливої уваги

стають витрати на добрива, паливно-мастильні матеріали та насіння. З огляду на зазначене, перспективи подальших досліджень полягають у систематизації та виявленні сили впливу найбільш вагомих факторів на зміни витрат.

Список літератури:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. Наказом МФУ від 31.12.99 № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
2. Андрійчук, В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств : теорія, методика, аналіз : монографія [Текст] / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
3. Герасименко Ю.С. Управління собівартістю продукції в сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Ю.С. Охріменко / Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва. – Харків, 2012.
4. Крушельницька О.В. Управління витратами : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей [Текст] / О.В. Крушельницька. – Житомир, ЖДТУ, 2005. – 196 с.
5. Маркс Карл. Капитал. Критика политической экономии. [пер. с нем., фр., англ.] / К. Маркс ; Под ред. Ф. Энгельса : в 3 т. – М. : Политиздат, 1983. – Т. 1. – 737 с.
6. Охріменко, І.В. Витратно-ціновий аналіз в рослинницьких галузях сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / І.В. Охріменко / Інститут аграрної економіки УААН. – Київ, 2002.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: пер. с англ. – М., 1962. Современная экономика : многоуровневое учебное пособие / Под ред. О. Ю. Мамедова. – М. : ЭКСМО, 2007.
8. Цал-Цалко, Ю.С. Витрати підприємства [Текст] / Ю.С. Цал-Цалко. – К. : Центр навч. літератури, 2002. – 656 с.
9. Чумаченко, М.Г. Економічний аналіз [Текст] : навч. посібник / М. А. Болух [та ін.]; ред. М. Г. Чумаченко ; Київський національний економічний ун-т. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 555 с.
10. Шиян, Д.В. Ефективність витрат у сільськогосподарських підприємствах : монографія / Д.В. Шиян, Н.В. Ульяновченко. – Х. : «Міськдрук», 2012. – 204 с.
11. Янковский, К. П. Управленческий учет [Текст] : учебное пособие. Стандарт третьего поколения. / К. П. Янковский, И. Ф. Мухарь. – СПб. : Питер, 2011. – 368 с.: ил. – (Серия «Учебное пособие»).
12. Матеріали офіційного сайту Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Матеріали офіційного сайту Головного управління служби статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kh.ukrstat.gov.ua>.

Гриб С. В.

Харьковский национальный аграрный университет имени В. В. Докучаева

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАТРАТ В РАСТЕНИЕВОДСТВЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

В статье представлен анализ состояния и структуры затрат растениеводства сельскохозяйственных предприятий Харьковской области. Исследованы тенденции изменения затрат по отдельным сельскохозяйственным культурам. Определены условия формирования затрат в перспективе.

Ключевые слова: затраты, растениеводство, сельскохозяйственные предприятия.

Gryb S. V.

Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev

MODERN TRENDS IN THE FORMATION OF EXPENDITURES IN PLANT GROWING OF AGRARIAN ENTERPRISES KHARKIV REGION

Summary

The analysis of the state and structure of expenditures in plant growing of agrarian enterprises of the Kharkov region are analysed in the article. The trends in the changes of expenditures of individual crops are investigational. The conditions of formation of expenditures in the future are defined.

Key words: expenditures, plant-growing, agrarian enterprises.